

ap. 38, (in de ed. van O. Hendel te Halle a. d. S. Bd. II p. 450 en vv.)

²⁰⁾ E. BERNHEIM, l. c. p. 523; CH. RAPPOPORT, Zur Charakteristik der Methode und Hauptrichtungen der Philosophie der Geschichte, Bern, 1896, p. 62.

²¹⁾ ALBERT NIEMANN, Augustins Geschichtsphilosophie, Greifswald, 1895, p. 65. Niemann, die zelf niet op geloovig standpunt staat, heeft de verdiensten van Augustinus zeer hoog aangeslagen, maar tegelijk een niet geheel onjuiste critiek op Augustinus' dualisme geleverd.

²²⁾ F. DE ROUGEMONT, Les deux cités, La Philosophie de l'Histoire aux différents âges de l'Humanité, Paris, 1874, twee deelen, staat wat zijn standpunt betreft, het dichtst bij Augustinus, wiens grondgedachte hij in zijn titel overneemt. Hij levert echter meer een afbrekende critiek op de verschillende rationalistische stelsels dan een eigen systeem. ROBERT FLINT, The Philosophy of History in Europe; in 1874 verscheen het eerste deel, dat de geschiedenis van de Philosophie der historie in Frankrijk en Deutschland gaf; in 1893 gaf de schrijver een nieuwe bewerking van dit eerste deel, nu beperkt tot Frankrijk alleen, maar het tweede deel verscheen nog niet. Ook zijn arbeid is meer een historisch overzicht dan een zelfstandige productie. Intusschen blijkt uit het geleverde reeds genoeg, dat de schrijver, hoewel hij voor zich zelf aan de providentia Dei gelooft, toch zeer bedenkelijke concessies heeft gedaan; hij geeft aan het empirisme toe, dat de historicus volstrekt niet mag uitgaan van het geloof aan de voorzienigheid Gods; de philosophie der historie heeft onafhankelijk van elk geloovig beginsel te werk te gaan en dan zal als resultaat à posteriori blijken, dat er in de geschiedenis feiten zijn, waarvan de verklaring alleen door de religie kan gegeven worden. Zie Dl. I ² p. 226 en vv. R. ROCHOLL, Die Philosophie der Geschichte, Göttingen, twee deelen, 1878, 1895. In het eerste deel behandelt Rocholl de verschillende stelsels en in het tweede deel geeft hij zijn eigen beschouwing. Rocholl staat wat diepte van opvatting betreft, zeker verre boven Rougemont en Flint. Hij belijdt het feit der zonde; stelt Christus' kruis als middelpunt der wereldgeschiedenis; verklaart de wereldhistorie uit den Raad Gods; en verwacht in de toekomst en den mensch der zonde en het oordeel Gods. Hoewel ook hij hier en daar niet onbedenkelijke concessies doet en het gezag der H. Schrift bij hem veel te weinig tot zijn recht komt, is zijn systeem toch beslist Theocratisch.

Voorts verdient nog genoemd te worden C. H. SCHARLING, Humanität und Christenthum, oder Philosophie der Geschichte aus christlichem Gesichtspunkte, Gütersloh, 1874, uit het Deensch vertaald; Scharling is een Luthersch Vermittlungstheoloog. Van Roomsche zijde heeft men den romanticus F. VON SCHLEGEL, Philosophie der Geschichte, Weenen, 1829, een liberaal Roomsche; JOHANN JOSEPH GÖRRES, hoogleeraar te Munchen, en Dr GEORG GRUPP, System und Geschichte der Cultur, Paderborn, 1892, Bd. I, Ideen und Gesetze der Geschichte. Niet van theologisch, maar van theosophisch standpunt gaan uit de baron